

H. TÓTH IMRE

Kódexbejegyzések

Simeon bolgár uralkodó korából

A középkori másoló jellegzetes vonása volt az alázatosság (*смирение*), amelyvel kegyes tevékenységét folytatta. A kódexmásolás felelősségteljes, nehéz, de üdvösséget szerző munka volt. E munka nehézségét fejezi ki egy VIII. századi névtelen másoló latin nyelvű feljegyzése:

*O quam gravis est scriptura
Oculos gravat, renes frangit
Simul et omnia membra contristat
Tria digita scribunt
totus [!] corpus laborat.¹*

A nehéz és felelősségteljes másolás befejeztével a másoló lelke megkönnyebült. Ezt fejezi ki jónéhány bejegyzés a kódexekben, amely szerint, ahogyan a hajós örül, ha révbe jut, úgy örült a *scriptor*, ha munkáját bevégezte. Efeletti öröme sok esetben erőt adott arra is, hogy az általa másolt kézirat keletkezési körülményeiről beszámoljon egy külön bejegyzésben, ahol megnevezi magát, hangsúlyozva bűnösségét, és az olvasók bocsánatát kéri tudatlanságáért, amelynek következtében a szövegbe hibák kerültek. Alázatosan kéri olvasóit, ne szidják őt a hibákért, hanem azokat kijavítva, imádkozzanak érte.

E bejegyzéseknek megvoltak a maguk sajátos fordulatai (paneljai), megvoltak a jelzői (bűnös, tudatlan, igen bűnös, méltatlan stb.) és megvolt a jellegzetes szókincese. Mindennek ellenére a bejegyzések igen fontos kultúrtörténeti, történeti, egyháztörténeti adatokkal is szolgáltak, amelyek kiegészítik egy adott kora vonatkozó ismereteinket. A kódexbejegyzéseknek mint forrásoknak jelentőségét

¹ K. POPKONSTANTINOV–O. KRONSTEINER: *Altbulgarische Inschriften. Die Slavischen Sprachen*. Bd. 36. 1994. VII.

jól illusztrálja az a tény, hogy E. Georgiev – más adatok hiányában – a középbolgár kódexekben előforduló bejegyzések elemzése és kommentálása útján írta meg a középbolgár irodalom történetét.²

Az alábbiakban a Simeon bolgár uralkodó (918-tól cár) idején másolt preszlávi eredetű kódexbejegyzések rövid ismertetésével, elemzésével foglalkozunk.

Simeon uralkodására esett az ószláv (óbolgár) irodalom aranykora. Gyakorlatilag ennek az aranykornak produktumait két irodalmi iskola, a pliszka-preszlávi és az ohridi (nyugat-bulgáriai) képviselői hozták létre.

A pliszka-preszlávi iskola 885 után keletkezett, amikor Konstantin-Cirill és Metód idősebb tanítványai, Kelemen, Naum és Angelárij az akkori fővárosba, Pliszkába érkeztek. A pliszkai nagybazilika melletti kolostor volt az iskola otthona. A pliszkai periódus 885 és 893 között, a preszlávi népgyűlés határozatáig létezett, bár ezt követően sem szűnt meg itt az irodalmi tevékenység. A 893-as népgyűlés három határozatot hozott: a korábban szerzetes Simeon lett a bolgár uralkodó, a fővárost Pliszkából Preszlávba helyezték át. Végül kinyilvánították a népgyűlés résztvevői, hogy a bolgár állam hivatalos, és a bolgár egyház liturgikus nyelve az ószláv (óbolgár) lett. A főváros áthelyezésével a pliszkai iskola képviselői is átköltöztek Preszlávba, ahol Simeon személye körül egy irodalmi alkotókör jött létre.

Az ohridi iskola valamivel későbbi, mint a pliszka-preszlávi. Megalapítója Kelemen, akit Borisz-Mihály fejedelem Kutmicsevica-ba rendelt tanítóul, majd Simeon devoli püspökké szenteltette. Kelemen Ohridban felépítette a Szt. Panteleon templomot és kolostort, amely az ohridi iskola központja lett.

A fővárosban a Simeon köré gyűlt szerzetesek tevékenysége az ún. Aranytemplom vagy Körtemplom mellett épült kolostorhoz kapcsolódik, bár más monostorokban is folyt irodalmi (fordítói) tevékenység.

A preszlávi irodalmi kör képviselőinek emlékét és tevékenységét őrizte meg néhány kódexbejegyzés, amelyek közül a következőket tekintjük át.

² E. Георгиев: Литературата на Втората българска държава. Литература на XIII. в. София 1979. 14.

I. Grigorij Prezviter bejegyzése az Ótestamentum fordításához

A bejegyzés szövege magyar fordításban a következő:

„Az isteni Ószövetség könyvei, amelyek feltárják az Újszövetség alakjait, amelyek igazak, amelyeket görögörl szlávra fordított Simeon bolgár fejedelem, Borisz fia alatt Grigorij presbiter és szerzetes, az összes bolgár templom egyházférfija (*cerkovnik*) a könyvszerető fejedelem, Simeon parancsára, akit méltán neveznek istenfélőnek.”³

Ez a rövid bejegyzés, amely első olvasásra problémamentesnek tűnik, egy XV. és egy XVII. századi kéziratban fordul elő (Archivumi chronograf, Moszkva, Vilnyuszi chronograf), és egész sor problémát vet fel a kutatóknak. A felvetett kérdésekre adott helyes válaszok eredményeképpen igen értékes információkhoz jutunk. A következő kérdéseket vetjük fel a bejegyzés értelmezése kapcsán.

1. A másoló személye. Grigorij Prezviterről csupán annyit tudunk, amit itt közöl magáról. Szerzetes és *scriptor* volt. Igen nehéz az „összes bolgár templom egyházférfija” (*cerkovnik*) titulust megfejteni. A kutatók ezt a *terminus technicust* úgy magyarázzák, hogy alacsonyabb papi rendhez való tartozása ellenére Grigorij Prezviter magas egyházi funkciót töltött be: a bolgár templomok felügyelője volt. Feltehetően nem a templomok liturgikus rendjére ügyelt fel. Ezt a feladatot a papság, ill. szerzetesség magasabb egyházi rendhez tartozó vezetői látrák el. Grigorij Prezviter a bolgár templomok állagának, állapotának ellenőre lehetett, aki e feladata, hivatása mellett irodalmi tevékenységet is kifejtett.

A Metód-legendából tudjuk, hogy az érsek konstantinopoli útja és tárgyalásai során (881?) két tanítványát, egy papot és diakónust, a bizánci fővárosban hagyta szláv liturgikus könyvekkel.⁴ E. Georgiev szerint e tanítványok egyike Grigorij Prezviter volt. A jeles bolgár tudós azt is feltételezte, hogy a császár és a pátriárka

³ П. Петров–В. Гюзелев: Христоматия по история България I. София 1978. 333.; П. Динев–К. Куев–Д. Петканова: Христоматия за старобългарска литература. София 1967.² 141., 142.

⁴ F. GRIVEC–F. TOMŠIĆ: Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes. Zagreb 1963. 163.

őt a fővárosból még a Metód-féle tanítványok megérkezése előtt Bulgáriába küldte,⁵ ahol a templomok, kolostorok építésének felügyeletét látta el.

Az Archivumi chronográf, amely Grigorij bejegyzésének másolatát rejti, egy rendkívül terjedelmes, történeti művekből álló gyűjteményt képez. Némely kutató ebből arra következtetett, hogy Grigorij fordítói tevékenysége jóval terjedelmesebb volt, mint arra az elemzett bejegyzésből következtetni lehet: a chronográf egész anyaga az ő tollára megy vissza. Ezt a felfogást a kutatók ma erősen vitatják és csak az ótestamentumi könyvek fordítását tulajdonítják neki.

Már A. I. Szobolevszkij felvetette azt, hogy a Prezviter más műveket is fordíthatott görögből, esetleg önálló irodalmi tevékenységet is folytatott. Az, hogy Simeon őt bízta meg egy olyan bonyolult szövegegyüttes átültetésével, mint az Ótestamentum, közvetve arra utal, hogy jól képzett, görög nyelvben járatos, tapasztalt fordító volt, aki más műveket is ültetett már ószlávra (óbolgárra). Valóban, B. Angelov, bolgár tudós két olyan *homiliát* fedezett fel, amely Grigorij önálló alkotásának tekintendő: az első egy rövid tanítás a bűnbánatról, a másik a kegyelemről szóló beszéd.⁶

Néhány kódex *szünakszárion*jában (Osztromir evangélium 1056–57, Ohridi apostol XII. sz.) megemlékeznek Grigorij müziai püspökről. B. Angelov A. I. Szobolevszkij nyomán azonosítja Grigorij Prezvitert a müziai püspökkel. Véleményünk szerint a bolgár püspökségek szervezése során Simeon a jól képzett Grigorijt állította a Kelet-Bulgáriában szervezett új püspökség élére.⁷

2. A következő probléma, amelyet a bejegyzés felvet, a lefordítandó műre, az Ószövetségre vonatkozik. A Metód-legendából tudjuk, hogy az érsek három gyorsírású pap segítségével márciustól októberig lefordította ószlávra az Ószövetséget a Makkabeusok könyvének kivételével.⁸

⁵ Е. Георгиев: Разцвет на българската литература в IX–X. в. София 1962. 300.

⁶ Б. Ангелов: Към въпроса за книжовното дело на презвитер Григорий Минх. Старо-българска литература 1978. 53.

⁷ Б. Ангелов, i.m. 50.

⁸ F. GRIVEC–F. TOMŠIČ, i.m. 164.

Valószínű, hogy a Metód érsek vezetésével készített Ótestamentum-fordítás nem jutott el Bulgáriába, ezért rendelt a fejedelem új fordítást, hiszen Metód tekintélye miatt az ő fordítását nem lehetett volna mellőzni.

3. Szövegünk hangsúlyozza a fejedelem igazi kegyességét, bibliofil voltát, amit más források is megemlítenek. Ami a fordítás időpontjának meghatározását illeti, támpontul szolgál, hogy Grigorij a bolgár uralkodót fejedelemnek és nem cárnak titulálja. Eszerint a tudós szerzetes fordítását az előtt készítette el, mielőtt Simeon felvette a cári címet, azaz 918 előtt.

II. Teodor szerzetes bejegyzése Jeruzsálemi Kirillosz Katechézisének fordításához

A bejegyzés szövege:

„Uram! Segítsd meg rabodat Teodort, aki befejezte a könyveket. Adja meg neki az Úr bűnci bocsánatát. És Isten rabjának, Konstantinnak, aki e könyveket megírta.”⁹

A bejegyzés több, késői másolatból is ismert. Közülük a legrégebbi a Színódusi gyűjtemény XII–XIII. századi kéziratában található (ma Történeti Múzeum, Moszkva). Értelmezését illetően a következő megjegyzéseket tehetjük.

1. A „Katechizisz”-nek Jeruzsálemi Kürillosz érsek (350/351–386) a szerzője. 24 tanító beszédből (*homiliából*) áll, amelyet az érsek Krisztus sírjának felszentelése alkalmából mondott el. A „Katechizisz” a keresztény tanok összefoglalását tartalmazza: Így jellegénél fogva kiválóan alkalmas a nemrég megkeresztelt bolgárok hitbéli oktatására. Feltételezhető, hogy más művekhez (pl. Alekszandriai Athanásziosz ariánusok elleni „Homilia”-i) hasonlóan Simeon fejedelem rendelkezésére került sor az ósláv (óbolgár) nyelvre való fordításához.

2. A másolást Tudor szerzetes végezte, akinek a neve egy alább tárgyalandó mű másolásával is összefügg. Tudorról a következőket állapíthatjuk meg. Tudor szerzetes előkelő bolgár arisztokrata származású férfi volt. Atyja a protobolgár nevű Doksz, Borisz-Mihály fejedelem testvére volt. Doksz herceg messzemenően

⁹ П. Петров-В. Гюзелев, i.m. 333.

támogatta testvérét, Borisz-Mihályt a kereszténység felvételében és meggyökeresedésében, és a keresztény irodalom elterjesztésében. Dokszi politikai, ill. egyházpolitikai fontosságát két adattal szemléltethetjük. A nevezetes Cividalei evangélium (VI. század) lapszéli bejegyzése Mihály király (*rex*) után testvérei között Dokszt és Gábritelt említi meg.¹⁰ A másik adat VIII. János pápa Dokszihoz írt levele, amelyben az egyházfő arra kéri őt, hogy fordítsa az uralkodó figyelmét Róma felé. Dokszi később – Borisz-Mihályhoz hasonlóan – szerzetes lett. A preszlávi Szt. Panteleon-kolostorban élt, amely a kor egyik kulturális, irodalmi központja volt. Irodalomszervezői munkásságáról olvashatunk Joan Ekzarh „Nebesa” (Egek) c. művének előszavában, ahol a szerző kifejti, hogy Dokszi biztatására fogott e gyűjtemény összeállításához.¹¹ Dokszi fia, Tudor Dokszi a kor jelentős *scriptora* volt, aki atyjához hasonlóan szintén szerzetesi fogadalmat tett. A rendelkezésünkre álló adatok szerint Tudor Dokszi nem folytatott fordítói tevékenységet, megmaradt egyszerű másolónak. Mivel Preszlávi Konstantinnak egy másik fordítását is ő másolta le, bizonyíthatóan szoros együttműködés létezett fordító és másoló között.

3. A fordító személyét illetően megjegyezzük, hogy a terjedelmes mű átültetése az óbolgár (ószláv) irodalom egyik legnagyobb, legsokoldalúbb egyénisége: Preszlávi Konstantin tolla alól került ki.

III. Tudor Dokszi *scriptor* bejegyzése Alekszandriai Athanásziosz érsek ariánusok elleni „Homilia”-inak fordításához

Ez a bejegyzés egyike a legtöbbet idézett és értelmezett X–XI. századi feljegyzéseknek az ószláv irodalomban. Fordítása a következőképpen hangzik:

„Jézus Krisztus, Isten Fia, győzedelmeskedj!

Ezeket a tiszteletreméltó könyveket, amelyeket Athanásznak neveznek, a mi bolgár fejedelmünk, Simeon utasítására görögől szlávra Konstantin püspök,

¹⁰ Cividale. Musco Archeologico Nazionale di Cividale del Friuli. *Evangeliario Forugiulense* o di S. Marco. Jelzet: CXXXVIII. 3v.

¹¹ П. Динеков–К. Куев–Д. Петканова, i.m. 66.

Metód moráviai érsek tanítványa fordította le a világ teremtésétől számított 6414-ik évben (906), 10. indikció, és Tudor Dokszov szerzetes másolta le, ugyanezen fejedelem rendeletéből a 6415-ik évben (907), 14. indikció, a Ticsa folyó torkolatánál, ahol ugyanezen fejedelem által felépült a szent, új aranytemplom. Ugyanezen évben, május 2-án szombaton este megpihent Isten rabja, ugyanezen fejedelem atyja, aki tiszta hittel, és a mi urunk, Jézus Krisztus igazhitű megvallásában élt, a mi nagy és tiszteletreméltó, igazhitű bolgár fejedelmünk, név szerint Borisz, akinek keresztény neve Mihály. Ez a Borisz kereszteltette meg a bolgárokat az *eth behti* évben (864). Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.”

A bejegyzés a moszkvai Szinódusi gyűjtemény egy XV. századi kódexben maradt fenn, amelyet a Történeti Múzeumban őriznek. Tudor bejegyzését eredetiben és fordításban többször kiadták.¹² A bejegyzés tanulmányozása során a következő megállapításokat tehetjük.

1. A bejegyzés Alexandriai Athanásziosz (293-298–373) püspöknek az arianusok elleni 4 *homiliájának* ószláv (óbolgár) fordításához készült. Maga Simeon fejedelem rendelkezett ennek a gyűjteménynek a lefordításáról. A fejedelem a mű szlávra való fordításával a fiatal bolgár egyház ortodoxiáját akarta megvédeni az eretnek tanításoktól, amelynek veszélye már uralkodása alatt is érezhető volt, és a bogumilizmusban érte el tetőpontját.

2. A fordítást Konstantin preszlávi püspök készítette. Az óbolgár irodalom egyik legszínesebb, legsokoldalúbb egyéniségének tekinthetjük őt. Költő, fordító, aki igen közel állt a fejedelemhez, és az általa szervezett irodalmi iskola jelentékeny képviselője volt. Rendkívül érdekes az, amit Tudor Dokszov, a másoló, Konstantinról elmondott. A preszlávi püspök Metódnak, Morávia érsekének tanítványa volt, aki valószínűleg később csatlakozott hozzá, akkor, amikor a pápa Metódot kiszabadítva a német papok fogságából Morvaország érsekévé nevezte ki. Ebből következik, hogy Konstantin Preszlavszki nem lehetett Konstantin-Cirill tanítványa, hiszen a szláv írásbeliség megalapítója 869-ben elhunyt. Így a preszlávi püspök a szláv írásbeliség megteremtői tanítványainak egy fiatalabb, második generációját képviseli, aki mindenben osztja mesterei felfogását. Mint a Metód-legendában olvastuk, Metód konstantinápolyi megbeszélései után,

¹² П. Петров–В. Гюзелев, i.m. 333–334.; П. Диников–К. Куев–Д. Петканова, i.m. 141–142.

mielőtt visszatért volna Moráviába, tanítványai közül kettőt a szláv nyelvű liturgikus könyvekkel együtt a bizánci fővárosban hagyott.¹³ E tanítványok egyike – E. Georgiev meggyőző érvelése szerint – Konstantin, a későbbi preszlávi püspök lett. Más, kevésbé indokolt vélemény szerint Konstantin presbiter a Svjatopluk által velencei gályára eladott tanítványok egyike, aki 877-ben érkezett Bulgáriába.¹⁴ Valószínű, Konstantin Georgij Prezviterrel együtt, 885 előtt a bizánci uralkodó parancsára jött Bulgáriába, hogy Borisz-Mihály fejedelem segítője legyen a bolgárok megtérítésében.¹⁵ Amikor Konstantin 906-ban lefordította Athanasziosz beszédét, már püspökké szentelték, amihez – feltehetően – nagy segítséget nyújtott maga Simeon fejedelem.

3. Rendkívül érdekes a másoló személye és a másolás helye. A fordítás 906-ban, a másolás 907-ben készült el. Ekkor-már állt a Simeon által a Ticsa és Kamcsija torkolatánál felépített új, Aranytemplom. Ennek kolostorában éltek a Simeon köréhez tartozó tudós szerzetesek. Itt volt a főváros irodalmi és művelődési központja.¹⁶ A kolostorban értékes műhely is volt, ahol a nevezetes preszlávi fehér kerámiát készítették.

Az Aranytemplomtól nem messze került elő az ásatások során néhány feliratos kerámia-töredék, amely az épületek falát borította. A kerámialapokon található szövegnek eddig nem sikerült a görög előképét megtalálni. Így – minden valószínűség szerint – önálló, Preszlávban keletkezett alkotással van dolgunk. A szövegnél is érdekesebb a kerámialapok helyesírása, amely eltér a „kánonikus” ószláv (óbolgár) szövegektől. Ennek a helyesírási tendenciának legjellegzetesebb vonása az, hogy a két ószláv (óbolgár) redukált hangot jelölő betű, a *jer* (Ъ) és *jerj* (Ь) helyett csak egyet, a *jerjt* (Ъ) használta. Ezért ‘egyjeres’, ‘jerjet használó’ helyesírási iskolának nevezzük. Ez a helyesírás tükröződik az aranytemplomban a Paul *chartofülaksz* által a vakolatba karcolt feliratban is. Ez az iskola – néhány kisebb feliraton kívül – megtalálható az ún. Makedón cirillbetűs töredékben, és a „Codex

¹³ F. GRIVEC–F. TOMŠIĆ, i.m. 163.

¹⁴ В. Златарски: История на българската държава през средните векове. София 1971. 342.

¹⁵ Е. Георгиев: Разцветът на българската литература в. IX–X. в. I/2. София 1962. 165.

¹⁶ Д. Овчаров–Т. Томов–А. Попов: Стари български столици. София 1980. 83.; В. Златарски, i.m. 339.

Suprasliensis”, egy XI. századi szertartáskönyv egyik levelén is, de előfordul az óorosz kódexekben, így a nevezetes Reimsi evangéliumban is. Feltételezhető, hogy a Ticsa partján épült kolostorban kialakult egy helyi (nyelvjárási) alapon nyugvó helyesírási iskola, amely nem lett kizárólagos, de gazdagította az írásbeliséget. A körtemplomban található glagolita ábécét tartalmazó feliratok, a néhány grafitti tanúskodik arról, hogy ezt az ábécét is használták a kolostor tudós szerzetesei. Az ‘egyjerer’ (Б) iskola nem vált kizárólagossá, mert mind a feliratokban, mind a kódexekben jelen van a ‘kétjerer’ (Ѣ, Ё) is. Mindez a fővárosban működő másolói iskola/iskolák sokoldalúságára vall.

4. Tudor Dokszov, a *scriptor*, akinek a személyével már foglalkoztunk, bejegyzésében tudósít nagybátyja, Borisz-Mihály, az igazhitű bolgár fejedelem haláláról is. A fejedelem 907. május 2-án este hunyt el. Tudor az uralkodóról úgy emlékezik meg, mint a bolgárok keresztény hitre való térítőjéről. Amikor az elhunyt Borisz-Mihály érdemeiről szól, kiemeli a fejedelem kereszténységének igazhitűségét, amelyen az uralkodó ortodoxiáját érti, pontosabban azt, hogy a kereszténységet Bizánctól vette fel, és megmaradt népével együtt az igazhitű bizánci egyház hívének. Ellenállt Róma kísérleteinek, amelyekkel azt szerette volna elérni, hogy a bolgárok visszatérjenek a latin egyház kebelébe.

5. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a bolgárok megkeresztelésének évét Tudor Dokszov a protobolgár időszámítás szerint nevezte meg¹⁷ (*eth behti*). Ezek a nem szláv szavak a protobolgár kalendárium évjelölésének emlékei. A protobolgárok az évet, ill. az éveket 12 holdévből álló ciklusokra osztották, amelyeket különböző állatokról neveztek el (pl. *doksz* = vadkan = január). A bolgárok megkeresztelkedése a kutya (*eth*) évére, azaz 866-ra esett. A hónapokat sorszámokkal jelölték: *behti* az ötödik hónap neve. Így a protobolgár kalendárium a bolgárok megkeresztelkedését a kutya évének ötödik hónapjára tette. Itt jegyezzük meg, hogy az albániai Balsi melletti kolostor görög nyelvű felirata szerint, amelyet Borisz-Mihály készíttetett, a bolgárok megkeresztelkedése a világ teremtésétől

¹⁷ В. Бешевлиев: Първобългарски написи. София 1979. 76–77.; J. VALTSCHEV: Der Kalender der Protobulgaren. Sofia 1978. 22., 25.

számított 6374. évben, azaz 866-ban történt.¹⁸ Ez az időpont megfelel a protobolgár időszámítási táblázatoknak.¹⁹

Tudor bejegyzésében három időszámítási rendszer található. A bizánci, amely a világ teremtésétől (5508) kezdve jelöli az éveket, és az indikciók szerinti. A protobolgár időszámítás feltűnése a bejegyzésben arra utal, hogy nemcsak Tudor Dokszo ismerte ezt a kalendáriumot, de arról tanúskodik, hogy a X. század elején még használatban volt. Elemei ugyanúgy megvoltak a bolgár-szlávok között, ahogyan a protobolgár méltóságnevek (kán, kapkán, ičergu boila, stb.).

Meg kívánjuk jegyezni, hogy a protobolgár kalendárium adatainak általunk nyújtott megfejtési kísérlete hagyhat kívánni valókat maga után, mert a bolgár-török időszámításnak még vannak vitás részletei.

A három, Simeon uralkodása alatt keletkezett kódexbejegyzés megfelelő elemzése, kiegészítése és a kor viszonyai közé helyezése révén rendkívül érdekes adatokat nyertünk Simeon uralkodására, annak egyházi, politikai, művelődéstörténeti helyzetére vonatkozólag. Az elemzett három szöveget tartalmánál fogva **magánjellelű bejegyzésnek** tekinthetjük.

Van azonban a kódexekben olyan feljegyzés is, amely valamely emlékezetes eseményről ad tárgyilagos hangvétellű, de a másoló számára mégis fontos információt. Erre a bejegyzés-típusra Konsztantinosz Manasszész XII. századi bizánci történetíró verses világkrónikájának középbolgár nyelvű fordítását hozzuk fel példaként. A XIV. századi fordítás, illetve átdolgozás hat másolatban maradt fenn. Közülük négyben VI. (Bölcs) Leó (886–912) uralkodásának tárgyalása során cinóberrel írt bejegyzés adja elő Simeon fejedelemnek a görögök, illetve magyarok ellen folytatott 895. évi háborúját.

A krónika eredeti görög szövegében nem emlékezik meg erről az eseményről. A bolgár történeti hagyomány megőrizte a magyarok bolgárok ellen viselt sokkoló hatású hadjáratának emlékét, amely végül Simeon győzelmével végződött. Ezért került ez a tudósítás bejegyzés formájában a krónika bolgár szövegébe. A szöveg eredeti (görög) forrásának pontos meghatározása aligha lehetséges. Valószínű, hogy ez a híradás valamely – számunkra már ismeretlen – bolgár

¹⁸ В. Бешевлиев, i.m. 140.

¹⁹ М. Москов: Именник на българските ханова (Ново тълкуване). София 1988. 106.

ősforrásra megy vissza.²⁰ Az, hogy a bejegyzést cinóberrel írták le a másolók, arra utal, hogy ezt a háborút **kiemelt** eseménynek tekintették. Simeon magyarok feletti győzelme és görögökkel szembeni ellenállása növelte az elnyomott bolgárok öntudatát a bizánci megszállás idején. Ezért őrizték meg a háború emlékét. A Manasszész-krónika bejegyzése tehát a történészek, így a magyar szakemberek számára is értékes forrásul szolgál.

Példánk jól szemlélteti, hogy a bejegyzések a történészek számára sem érdektelenek. A feldolgozott három bejegyzés megfelelő kezelése fontos információkhoz juttatja a kutatókat. A pusztá nevek az adatok fényénél mintegy „megszólaltak”, „megelevenedtek”. Így megvilágosodott előttünk az a szerep, amelyet viselőik a IX–X. századi Bulgária életében betöltöttek. A bejegyzésekből előtűnt a másolók jelleme: a szűkszavú Grigorij Prezviter mellett szót kapott a kora történelme iránt mélyen érdeklődő Tudor Dokszov, akinek bejegyzése a bolgár történelem és kultúrtörténelem fontos eseményeiről tájékoztat, tanúskodva a másoló történeti érdeklődéséről. Bejegyzése Borisz-Mihály és Simeon uralkodásának sűrített összefoglalását adja. Ezért nélkülözhetetlen a korszak kutatói számára, mint ahogy nélkülözhetetlen kiegészítő adat Tudor Dokszov és Grigorij Prezviter rövidsége ellenére is tartalmas, forrásértékű megnyilatkozása is.

²⁰ Й. Иванов: Български старини из Македония. София 1970. 619., 622.